

КРАКІВСЬКО-ЛЬВІВСЬКЕ КНИГО- І ПРЕСОВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Лариса Головата

*керівник відділення “Наукова бібліографія і книгознавство”
ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, канд. філол. наук*

Найвідоміші дитячі автори до написання власних текстів часто ставились як до гри або вбачали в них сенс освітній. Серйозне сприймання підважувалось розумінням перехідності, тимчасовості творів т. зв. вікової літератури з погляду розвитку особи. Відповідно й книгознавці, утверджуючи дитячу книгу в статусі об’єкта науки, долають ставлення до неї насамперед як до предмету дозвілля і повсякдення, що існує, ніби *in rerum natura*.

Звичайно ж, виділений масив, як будь-яка сукупність видань, підпорядкований загальним формальним прийомам наукової систематизації. Однак для періоду Другої світової війни, як для кожного неспокійного часу, особливо важить вплив зовнішніх чинників — історичної ситуації, цензури, поворотів у стратегії громадських і культурних сил.

Серед діячів головних українських представництв — Українського центрального комітету (УЦК) та Організації українських націоналістів (ОУН) (і ті, і ті великою мірою присутні в легальному видавничому секторі) — непримиренних розбіжностей щодо завдань українського книговидання не виникало, принаймні таких згадок у документах не знайдено. На узгоджену думку видавнича справа мусила враховувати запити всіх прошарків українського суспільства, не полишаючи без спеціальної уваги потреб пропаганди і справи ведення національно-освідомлювальної роботи, в т. ч. на східноукраїнських землях.

Однак, якщо підготовка видань пропагандистського гатунку великих зусиль не вимагала (з огляду на їх малий обсяг, наявність та доступність передвоєнних текстів, можливість їх поновлення — легально, чи, за необхідності, конспіративно), то вгамувати книжковий голод усебічно, забезпечити вимоги поточного культурного процесу, розгорнути роботу з авторами можна було тільки за умови відносно стабільної діяльності видавництва різного типу і спеціалізації. Наміри щодо їх створення існували

в українському культурному і політичному середовищах і навіть були оголошені в пресі. Та окупаційне цензурне право, категорично обмеживши видавничі масштаби, перетворило ці наміри на ілюзії. Тому не було іншого способу, ніж в основу діяльності єдино дозволеного монопольного “Українського видавництва” закласти хоч трохи наближену до реальної потреби в книжці концепцію універсального — різнотематичного і різнофункціонального репертуару.

За різні ділянки видавництво встановлювало персональну, а в деяких випадках одноосібну відповідальність. Для прикладу: тогочасним куратором загальноінформаційної преси (тижневика і щоденника “Краківські вісті”, тижневика “Холмська земля”) був Михайло Хомяк, досвідчений журналіст і колишній член редколегії “Діла”; ключові особи літературного книго- і пресовидавництва у Кракові та Львові — Євген-Юлій Пеленський та Святослав Гординський (добирали авторів, редакторів, ілюстраторів, редагували, упорядковували та дописували на літературні теми); на зосереджений головним чином у Кракові процес випуску підручників, видань для школи і передшкілля найбільше впливали Іван Зілінський та Євген-Юлій Пеленський¹; підготовкою до друку нотного матеріалу займався музиколог і композитор, випускник Ягеллонського університету Василь Витвицький² і т. д.

Головним проєктантом частини для дітей і меншою мірою для молоді визначили Богдана Гошовського (1907, Золочів — 1986, Торонто). У сучасній довідковій літературі даних про нього небагато, більшість українських довідників його біограми не містить. Коротке ж гасло в “Енциклопедії історії України” (ЕІУ) авторського характеру позбавлене, бо, дублюючи фактаж з “Енциклопедії українознавства”³, по суті, до відомостей у згаданій енциклопедичній статті нічого нового не додає. Навпаки: в ньому не вказано дати смерті, яка, природно, відсутня і в

¹ Див.: *Головата Л.* Шкільні видання “Українського видавництва” (1940–1944) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка: Зб. наук. пр.— Львів, 2002.— Вип. 9/10.— С. 24-49.

² Василь Витвицький (1905–1999) — перед війною працював музичним референтом Українського видавничого інституту, автор фахової періодики (“Українська музика”); в роки більшовицької окупації Львова — співробітник Інституту фольклору Академії наук України; у 1944 р. емігрував до Баварії, звідти переїхав до США. В “Українському видавництві” — редактор двох нотних серій та автор літературно-мистецького журналу “Наші дні”. Нотний матеріал, який розшукували в емігрантських збірках Генеральної Губернії, було розподілено і видано в межах трьох спеціальних серій, невеликих за кількістю випусків: “Музична бібліотека” (ред. *Є. Цегельський*), “Український педагогічний репертуар” та “Українські хорові пісні” (ред. *В. Витвицький*).

³ *Склярєнко С. М.* Гошовський Богдан // Енциклопедія історії України.— Київ: Наук. думка, 2004.— Т. 2.— С. 179.

головному корпусі гасел “Енциклопедії українознавства”, і в його львівському репринтному виданні⁴, але ж її наведено в томі доповнень та виправлень, на момент виходу якого Б. Гошовський уже помер⁵. При написанні гасла до “ЕІУ” ніякою мірою не враховано найповніші дані з “Біографічного довідника до історії українців Канади” Михайла Марунчака⁶.

Націоналіст, політв’язень Берези Картузької (1934–1936), редактор і видавець з передвоєнної пори (зокрема, видань пластових), письменник, у воєнний час публікувався під численними псевдонімами і криптонімами (Богдан, Богданко, Данилович Богдан, Данилович Б., Данилович Б. М., дідусь, Дідусь Данилович, Дядько Данило, Б. Д., (Б. Д.), б. д., Б. М. Г., Б. Дан., Дан.). Його дописи виходили не лише в дитячих та молодіжних виданнях, але й у загальній та літературно-мистецькій періодиці, де він виступав з популярними матеріалами історичного змісту як фотоілюстратор, але найчастіше — зі спеціальною педагогічною проблематикою чи з питань видавничих⁷. Зменшення від середини 1942 р. кількості

⁴ Гошовський Богдан // Енциклопедія українознавства: Слов. частина / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович.— Львів, 1993.— Т. 2.— С. 421.

⁵ Гошовський Богдан // Енциклопедія українознавства: Слов. частина: доповнення / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович.— Львів, 2003.— Т. 11.— С. 287.

⁶ Гошовський Богдан // *Марунчак М. Г. Біографічний довідник до історії українців Канади*.— Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1986.— С. 155-156.

⁷ **Публікації Б. Гошовського у загальній та літературно-мистецькій періодиці: І. Щоденник “Краківські вісті”: літературно-художні:** Різдво серед чорних: Оповідання (1940, 7 січ.); Панько Шушукайло: [Оповідання] (1940, 11 січ.); Мій Матері (В тиоремних думках юности літа...) (1940, 11 трав.); Вперта любов: [Фейлетон] (1941, 5 квіт.); **на освітні та педагогічні теми:** “Ми сонця ясного діти”: [Про життя пластунів] (1940, 28 квіт.); Учителю і дівчора в часі вакацій (1940, 24 черв.); На порозі шкільного року (1940, 6 верес.); Пекуча справа: [Про проблеми шкільництва] (1940, 13 верес.); За основу великої справи: [Про шкільництво] (1940, 18 верес.); За повноту виховання (1940, 25 верес.); Щоб не пропала ні одна дитина!: [Про налагодження національної освіти] (1940, 26 листоп.); Самозбереження нації (1940, 6 груд.); Самопомога дітям (1943, 6 груд.); **на літературні теми:** Пісня і праця: [Про І. Франка] (1940, 29 трав.); Щоб пісня її “Перуном вдаряла”: [До 70-річчя від дня народження Лесі Українки] (1941, 27 січ.); **на книжкові і видавничі теми:** Занедбаний обов’язок: [Проблеми видання та поширення дитячого журналу “Малі друзі”] (1940, 17 черв.); Занедбана справа: З приводу фото-конкурсу редакції “Дороги” (1941, 22 трав.); [Рец. на кн.: *Гренджа-Донський В. Маносійка*.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943.— (Б-ка для дівчорки “Моя книжечка”; Вип. 41)] (1944, 29 жовт.); **пропаганда свят, історичних дат:** Книжка й живе слово (1940, 11 жовт.); Свято тріумфу [української книжки] (1940, 13 жовт.); День княгині св. Ольги — день Матері-Українки (1944, 23 лип.); **хронікальні матеріали:** Вечорі живого слова [з участю Ю. Геніка-Березовського] (1941, 3 лют.); Серед співу, сміху й забав: Відвідини дитячого садка в Кракові (1941, 18 трав.);

публікацій у загальній періодиці, а також у місячнику “Дорога”, як це видно з наведеного в підрядковій примітці списку, виразно свідчить про те, що відтоді видавець остаточно зосередився на виданнях для дітей.

Очолюючи редакцію “Дороги” в її еміграційний (краківський) період — від жовтня 1940 до лютого 1942 р., Б. Гошовський уміщував тут невеликі публікації, переважно редакційні статті і популярні матеріали на різні теми — про українські історичні пам’ятки у краківських музеях, графологію, шахи тощо. Після біографічної замітки з приводу смерті Миколи Голубця (квітень 1942) ніяк не виявляв своєї участі в журналі, формально відмежувавшись від нього після переїзду до Львова, оголосивши в лютому 1942-го, що відтепер перестає бути головним і відповідальним редактором часопису “Дорога”⁸. Мабуть, позбувшись еміграційного статусу, видавництво вважало за можливе і доцільне для кожного місячника призначити окремого редактора. Натомість дитячу серію і “Малі друзі” Богдан Гошовський редагував протягом усього періоду окупації — від 1940 до 1944 р., а в останніх був автором понад вісімдесяти публікацій.

Отже, частково чи повністю, довший чи коротший час, Богдан Гошовський забезпечував усі сегменти книго- і пресовидавництва для дітей та молоді в т. зв. Генеральній Губернії, репрезентовані двома журналами-місячниками (“Малі друзі”, “Дорога”) та двома книжковими серіями (“Моя книжечка”, “Бібліотека “Дороги”), які при цих журналах формувалися.

У перспективі близької репатріації, що відкрилася з початком радянсько-німецької війни, обрії для видавничої праці видавалися просторішими, ніж у краківських умовах 1940 р. У листі до Олександра Олеся, датованому 3 червня 1941 р., йдеться про непрості обставини, які склалися тоді в “Українському видавництві”: “Дуже прошу простити за мою довгу мовчанку. Доводилось на деякий час бути поза Видавництвом, а то заходила така ситуація що взагалі мав поза ним опинитися. В такій ситуації не доводилось мені нічого писати. Сьогодні я, бодай покищо, далі на своєму місці і продовжую працю”⁹. Про яку ситуацію

Ми письменників вітаєм...: [Про вечір дитячої книжки, влаштований “УВ”] (1943, 23 черв.); У царстві вічної весни: [Різдвяні ранки для дітей] (1943, 26 січ.); **II. Місячник “Наші дні”**: *Ольхівський Б.* На північних межах: Невигадані оповідання / Фото *Б. Гошовського* (1943, січень); **III. Місячник “Ілюстровані вісті”**: Невірна легенда: [Про українську приналежність Червеньських Городів перед 981 р.] (1940, серпень).

⁸ Редакторів “Дороги” після Б. Гошовського було кілька: *Северин Левицький* (1942.— Чис. 2-12; 1943.— Чис. 1-2), *Юрій Старосольський* (1943.— Чис. 3-12; 1944). У 1942–1944 рр. співредактором “Дороги” була також *Ольга Шепарович*.

⁹ Лист *Б. Гошовського* до О. Олеся від 3 червня 1941.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів та текстології.— Ф. 114, спір. 695.— Арк. 1.

мовлено в цитованому фрагменті: чи про загрозу звільнення, зміну керівництва й відхід з директорської посади Євгена-Юлія Пеленського в травні 1941 р., а чи про непевність становища емігрантів напередодні радянсько-німецької війни? Висловлені в тексті недомовленості однозначно не прокоментувати. У кожному разі Б. Гошовський, як і більшість представників культурної і політичної еміграції, готувався до від'їзду, плануючи зберегти відданість дитячій літературі (“моя уважливості до дитячої літератури не послабне”) і просив Олександра Олеся не поривати з ним творчих зв'язків, сподіваючись, “що видавничі можливості [у Львові] тепер будуть куди більші й уважливості до авторів [з боку “Українського видавництва”] буде інакша”¹⁰.

Все ж зміна місця виходу обтяжила організаційними клопотами, умови праці для репатріантів у переламний період, порівняно з краківськими, були невідлагоджені і ще виглядали примарними, а видавничий процес гальмувався віддаленістю цензури, зосередженої в столиці адміністративного утворення: “Тут видавничі відносини для період[ичних] видань тяжкі. Нема на місці цензури та й пошта не приймає більших посилок. Але годі — згодом все ж якось налагодиться”¹¹. Однак твердо можна було розраховувати на жвавий збут книг і періодики коштом чисельних читацьких мас у новоприєднаній Галичині.

Загальні засади репертуаротворення для дітей та молоді. Взоруючись на попередників — київську “Молоду Україну”, львівський “Дзвінок”, передвоєнні “Світ дитини”, “Дзвіночок”, “Наш приятель”, з якими співпрацювали Олена Пчілка, Леся Українка, Адріян Кашенко, Іван Франко, Катря Гриневичева, “...добуваючи собі писаннями для дітвори не тільки широкого читача, але й тривке місце в українській літературі (згадати б тільки “Лиса Микиту” Франка, “Олесю” Грінченка і т. д.)”¹² — Б. Гошовський почав замислюватись над підсиленням складу дописувачів дитячих видань.

Відчуваючи нестачу добрих творів, він звернувся до празького емігранта Олександра Олеся з пропозицією стати співробітником видавництва: “...редакція дитячих та юнацьких видань у Кракові рішила звернутися до українських працівників пера, до письменників, мистців та педагогів, в тому ж числі і до Вашої достоїнності з проханням стати на 1940/41 шк. р. співробітником названих видань та надсилати до них Свої писання, повісті, оповідання, вірші, статті і т. п., а далі — малюнки-

¹⁰ Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 11 серпня 1941.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів та текстології.— Ф. 114, спр. 694.— Арк. 3.

¹¹ Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 24 січня 1942.— Там само.— Арк. 2.

¹² Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 27 серпня 1940.— Там само.— Спр. 692.— Арк. 1-1зв.

ілюстрації, мистецькі й педагогічні завваги, поради і взагалі всякі матеріали, що можуть служити для кількісної і якісної розбудови нашої дитячої та юнацької літератури, а далі й форм та метод праці в дитячих та юнацьких організаціях”¹³. У постскрипті редактор просив О. Олеся написати сценку для дитячого театру, але простішу, ніж письменник писав зазвичай, щоб вона “була легша в існуючих, як не як доволі примітивних відносинах Холмщини до виставлення”¹⁴. Таких інсценізацій упродовж воєнних років надрукували десятки для забезпечення різних свят і okazji (Дня Матері, св. Миколая, Шевченкових днів, відкриття і закінчення шкільного року). Побудовані на народних казках, історичних легендах, біографічних фактах, вони слугували утилітарним педагогічним матеріалом, який постійно постачали дитячі видання для потреб дитсадків і шкіл.

Щоб залучити популярного письменника, видавці навіть не заперечували проти одночасного опублікування його творів у двох журналах — празькому “Нашим дітям” і “Малих друзях”¹⁵. Перший поширювався в Протектораті і мав невисокий тираж (700 прим.), другий — у Генеральній Губернії, тому читачів і одного, й іншого передбачалося небагато. Однак Олександр Олесь, заангажований у празький видавничий процес, не опублікував у краківсько-львівському осередку жодного найменування, тільки подеколи друкував короткі поезії в місячнику¹⁶ та допомагав редакторові порадами. Свідченням цієї співпраці є листи Б. Гошовського до О. Олеся, що зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (ф. 114), а також зворотні, частково опубліковані у “Краківських вістях” в межах циклу статей “О. Олесь і українська дитяча література”¹⁷, приуроченого до річниці смерті поета.

¹³ Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 27 серпня 1940.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології.— Ф. 114, спр. 692.— Арк. 1-1зв.

¹⁴ Там само.— Арк. 1зв.

¹⁵ Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 4 березня 1941.— Там само.— Арк. 3.

¹⁶ **Краківські вісті: 1940: січень:** Зима прийшла (Холодними руками...); Ялинка (Раз я взувся в чобітки...); Горобчик узимі (На дворі холод, мряки...); **квітень:** А ти земле уроди (А вже красне сонечко...); **1941: лютий:** Лісовий трусик (Виліз трусик. Озирнувсь...); **квітень:** Каченята (Качечка іде...); **1942: березень:** Їжачок (Пошив собі Їжачок...); **квітень:** Журавлі (Прилетіли журавлі...); **1943: зрудень:** І від дітей поклін Поетові: [Про О. Олеся]; Дитинство князя Святослава (Тихо лине рік за роком...); Кожум'яка (Вбивши князя Святослава...); Вивірка (Вивірка, вивірка плига вгорі!...); Капустонька (Покинута, занедбана на лузі...); **червень:** Народним лицарям уславленим...; **липень/серпень:** Княгиня Ольга-мати (Ніч майова, українська...).

¹⁷ [Гошовський Б.] Данилович Б. О. Олесь і українська дитяча література // Краківські вісті: щоденник.— 1944.— 29 серп.; 1-3 верес.

Згуртувати в еміграції колектив дитячих авторів було непросто. Тому вже при першій нагоді, що випала з розв'язанням німецько-радянської війни, Б. Гошовський відновив контакт із Романом Завадовичем, співробітником передвоєнних “Малих друзів” (від лютого 1937 р.), найпродуктивнішим їх автором часу німецької окупації Львова, а також мюнхенського періоду виходу (до 1948 р.).

Улюблений автор галицьких дітей переживав радянську окупацію в Ремезівцях неподалік Золочева¹⁸. Його повернення в дитячу літературу колоритно описав Б. Гошовський у спогаді про нелегальний приїзд улітку 1941-го крізь “засіки дротів” до щойно окупованої Галичини: “...зі Львова різними способами дістався до Золочева, а звідси бричкою, якою їздили ще недавно большевицькі комісари, а тепер перебрала її новостворена українська поліція — поїхав до Романа до села Ремезівець. Пробув два дні у нього на генеральній дискусії про те, щоб поставити дитячу літературу на належне їй місце. Роман слухав і слухав, врешті заявив не без певної міри жалю й розпачу: значить те все, що я досі писав — властиво нічого не варте...”¹⁹.

Продискутувавши в Ремезівцях питання підготовки дитячих видань у нових умовах, письменники дійшли висновку про необхідність запровадження вищих літературно-мистецьких вимог: вивчення поетики, літературної мови, психології дитини. З цього моменту співпрацю поновлено, а згодом опубліковано десятки творів Р. Завадовича — віршів, сценічних картин, казок, оповідань. Залишаючись суто дитячим автором, у молодіжному місячнику майже не публікувався, подав туди кілька поетичних творів для юнацтва. Крім журнальних матеріалів, видав дев'ять окремих книг в серії “Моя книжечка”, серед яких найбільше віршованих казок, включно з найпопулярнішими “Пригодами гномика Ромтомтомика”. Постать гномика з'явилася на сторінках “Малих друзів” у 1937 р., після чого Б. Гошовський запропонував авторові створити цілу серію пригод із цим персонажем, яку невдовзі видав у Кракові окремою книжкою з ілюстраціями Едварда Козака. Написана в Ремезівцях історична поема-казка для старших дітей п. н. “Хлопці з зеленого бору”, була відзначена премією на конкурсі творів дитячої літератури, проголошеному “Українським видавництвом” у Львові 1943 р., але друком вийшла в 1948 р. у мюнхенському еміграційному осередку “Нашим дітям”.

¹⁸ *Барагура В.* Незвичайний чорнокнижник: Слово, виголошене під час бенкету... в Бронксі в 1971 р. 28.ІІІ // *Завадович Р.* Твори. Матеріали про життя і діяльність: [Жонволют].— С. 1-9.

¹⁹ *Ми і наші діти: Дитяча література. Мистецтво. Виховання / За ред. Б. Гошовського.*— Торонто, 1965.— 3б. 1.— 389 с.

Залучення празьких авторів було заслугою О. Олеся. Зокрема, Ірини Наріжної (з дому Сачавець), студентки Інституту народної освіти в Полтаві, яка, емігрувавши в 1922 р. разом з чоловіком Симоном Наріжним, здобула освіту в Карловому університеті та УВУ й випустила перед війною свою першу поетичну збірку “Настрої” (1936). Та ширше відомою вона стала віршованими казками для дошкільного вжитку, що їх написала під час війни на замовлення “Українського видавництва”. Казки вийшли п’ятьма окремими моновидаваннями²⁰. Редактор зауважував, що через важку форму найменші діти відмовляються слухати тексти І. Наріжної, тому дорослі мусять їх переповідати власними словами²¹. Критика ж навпаки писала про популярність авторки серед дітей завдяки легкому текстові і фольклорним рефренам, а її доробок називала зразком дитячої творчості²².

За окупації не постало розгалуженої системи видань, самостійних для кожної фази розвитку, потреба в якій існувала тоді й існує завжди з огляду на безперечні психологічні відмінності між категоріями дітей різного віку. Ці відмінності видавці підкреслювали в усіх програмах, дискусіях, обгрунтовуючи необхідність створення кількох журналів. Із інтерв’ю Б. Гошовського: “Сьогодні зводиться ціла справа до оцього

²⁰ *Наріжна І.* І цареві треба вміти на хліб заробити: Казка / Іл. арт. мал. *Е. Козака*.— Краків: Укр. вид-во, 1941.— 32 с.: 6 іл.— (Моя книжечка; Ч. 23); *Наріжна І.* Казка про князенків і крилатого коня: [Віршована казка] / Іл. арт. мал. *Е. Козака*.— Краків: Укр. вид-во, 1941.— 28 с.: 5 іл.— (Моя книжечка; Ч. 24); *Наріжна І.* Чи й до тебе, мій маленький, місяць в хатку заглядав?: [Віршована казка] / Іл. *М. Михалевича*.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943.— 24 с.— (Б-ка для дітей “Моя книжечка”/ За ред. *Б. Даниловича [Гошовського Б.]*; Вип. 43); *Наріжна І.* Як зла цариця предоброю стала: [Віршована казка] / Іл. й обкл. *С. Гордінського*.— Львів: Укр. вид-во, 1942.— 38 с.: 9 іл.— (Б-ка для дітей “Моя книжечка”; Вип. 34); *Наріжна І.* Як Панас на узліссі кізку пас: [Віршована казка] / Обкл. й іл. *Е. Козака*.— Краків; Відділ у Львові: Укр. вид-во, [1942].— 15 с.: 4 іл.— (Б-ка для дітей “Моя книжечка”; Вип. 30).

²¹ Лист *Б. Гошовського* до О. Олеся від 3 квітня 1941.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології.— Ф. 114, спр. 694.— Арк. 2.

²² “На першому місці мушу поставити Ірину Наріжну. За останні три роки вона дала твори, що залишаться тривким набутком в нашій літературі. Це речі, повні передусім теплого почуття і позначені справжнім поетичним талантом. Її писання це зразок творчості для дітей. Поруч Наріжної стає відомий з “Вістника”, “Дажбога”, “Дзвонів” і передвоєнної “Дороги” Роман Завадович. Його дорібок у дитячій літературі доволі значний і датується ще від початку “Світа дитини”. Тепер він працює виключно в цій літературі і поглиблює свою творчість у цьому напрямку. Про О. Олеся не доводиться й згадувати. Окрему цінність мають його сценічні твори, побудовані на народних казках та наших історичних легендах” (Див.: *Семчишин М.* Зустріч з “Малими друзями” // Наші дні.— 1943.— Лют.— С. 6).

невеликого журналіку і бібліотеки “Моя книжечка”. Журнал в такому вигляді, як сьогодні, не в силі провести всієї виховної роботи. Нам, між іншим, потрібно мати ще журнал “Маленькі Друзі”, як перший ступінь часопису для найменших (ім приділюю останні сторінки у “Малих Друзях”), “Малі Друзі” для дітей від 8-12 років, “Юні Друзі” для юнацтва, а далі “Молоді Друзі” і вкінці “Дорога”, як завершення усього виховного процесу. Щойно в тих умовах можна відповідно здійснювати виховну програму²³. Зрештою, питання це вже одного разу отримало трохи краще вирішення: дуже короткий період до війни одночасно існували три журнали за редакцією Б. Гошовського (“Малі друзі” з додатком “Маленькі друзі”, “Молоді друзі” (для юнацтва) і “Дорога” — для молоді), усі в 1938 р. закриті польською владою. Але в стислих умовах німецької окупаційної дійсності, матеріальних і цензурних, поставити диференційовану за віком, змістом, функціональним навантаженням систему видань не вдалося. Тому редакція “Малих друзів”, намагаючись хоча б частково пригасити проблему недостатності видавничих ресурсів для дітей та молоді, суміщала публікації за допомогою сторінок з особливими читацькими адресами: для найменших і для підлітків (відповідно в “Дорозі” теж було створено сторінку для підлітків). Сторінку під назвою “Маленькі друзі” формували регулярно від січня 1941 р., наповнюючи її короткими віршиками, оповіданнями й казками. Іншу — “Юні друзі” — започаткували аж у січні 1944 р., публікуючи на відведеній для неї площі твори української класики (Леся Українка) та авторів-сучасників, що для деяких із них дитяча література загалом не відіграла ключової ролі у творчій біографії (С. Гординський, М. Ситник, І. Багрянний²⁴).

Тогочасні дидактичні засади пропонували переходити від “найближчого довкілля” в “чимраз ширший світ”. Довкілля сільської й міської дитини різнилося відчутно, але педагоги наполягали, щоб дитячі твори зображали українську дитину передусім на тлі міста, виходячи “поза хліборобський світ у світ міста, техніки, промисловости, нових здобутків людського ума”. Це було принципово. Педагоги висловлювались за модернізацію змісту проти переважання народних казок і не найкращих перекладів зарубіжної дитячої класики, вважаючи, що їх тематика здебільшого буденна, знайома з усних розповідей і не дає дітям глибоких емоційних переживань. Дітей цікавлять не тільки хитрощі, на які пускаються звірі, здобуваючи їжу, але літак, грамофон, автомобіль, досягнення науки

²³ Див.: Семчишин М. Зустріч з “Малими друзями” // Наші дні.— 1943.— Лют.— С. 6.

²⁴ Щоправда, Іван Багрянний, по війні емігруючи на захід, видав ще один текст для дітей, який, імовірно, теж був написаний у львівський період співпраці з “Малими друзями”: Багрянний І. Казка про лелек та Павліка-мандрівника.— [Вірт-баден]: Прометей, 1947.— 46 с.: іл.

і техніки та життя великих — приблизно так формулювала Марія Пастернакова читацькі запити найменших, і відповідно — завдання видавців²⁵. На першому етапі, зокрема, в 1940 р. у видавничому доробку було відносно багато народних казок. Їх після облаштування видавництва у Львові майже зовсім витіснили авторські, оригінальні твори, що промовисто свідчить про зміну репертуарної політики у випуску дитячої літератури під впливом вимог педагогів²⁶.

Традиція використовувати літературно-художню форму для популяризації знань була скерована як на дорослих, недостатньо освічених читачів, що в доступному викладі могли засвоювати факти науки і культури, так і на дітей, для яких література розглядалася як обов'язковий елемент національного виховання. У “Малих друзях”, “Дорозі”, книжкових серіях вміст подібної белетристики великий. На неї існував попит, отже нехтувати ним видавці не могли. Б. Гошовський, наприклад, просив О. Олеся його віршовану історію України княжих часів, написану в 1921 р. під час лікування в Марієнбаді на основі підручника І. Крип'якевича²⁷, продовжити на козацьку і нову добу²⁸, щоб поширити текст по

²⁵ Пастернакова М. Дитяча книжка — могутній чинник виховання // Краківські вісті: щоденник.— 1943.— 1 квіт.

²⁶ Горобець і билина. Кінь та осел: Українські народні байки.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 16 с.: 12 іл.— (Моя книжечка; Ч. 15); Весела праця: Народна пісенька / Малюнки О. Судомори.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1944.— 16 с.: 6 іл.— (Б-ка для дівчорі “Моя книжечка”; Вип. 45); Коза-дереза. Колобок: Українські народні байки / Малюнки О. Кульчицької.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 15 с.: 11 іл.— (Моя книжечка; Ч. 12); Козел і баран. Рукавичка. Господарство: Українські народні байки / Малюнки О. Кульчицької.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 16 с.: 9 іл.— (Моя книжечка; Ч. 17); Лисичка-сваха. Як лисичка топила глечик: Українські народні казки / Малюнки О. Кульчицької.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 16 с.— (Моя книжечка; Ч. 13); Лисичка-сестричка і вовк-панібрат: Українська народна байка.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 15 с.— (Моя книжечка; Ч. 14); Торба: Українська народна казка / Малюнки О. Кульчицької.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 15 с.: 12 іл.— (Моя книжечка; Ч. 16); Хатка в лісі: Народна казка.— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 16 с.: 2 іл.— (Моя книжечка; Ч. 11).

²⁷ Данилович Б. [Гошовський Б.]. О. Олесє і укр[аїнська] дитяча література: [Листи О. Олеся до Б. Гошовського у справі видання творів для дітей] // Краківські вісті: щоденник.— 1945.— 1 верес.— В листах ішлося про видання “Княжої України” в “Укр. видавництві” за умови, що видавництво поставить наклад не менше 5000 прим. і ціну не менше двох нім. марок.

²⁸ “Це справді був би твір, якого мабуть у жодному народі немає і сповнив би в нас величезну роль. І був би це справді величний княжий дар народові”. (Див.: Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 4 березня 1941.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології.— Ф. 114, спр. 692.— Арк. 3.). “По правді сказати, радію, що справа “Козацької доби” стала “точити мозок”. Це — вважаю — запорука, що вслід за “Княжою добою” діждемося від Вас

всій Україні. О. Олеся на це видавниче замовлення не погодився, і його частково виконав Р. Завадович²⁹, подавши до “Малих друзів” історичну поему п. н. “Козацька Україна”. Але треба сказати, що в цю пору видавці й автори ставили вже вищі вимоги — не просто підготовка україномовних видань патріотичного змісту (таких немало вийшло й раніше), але видань з досконалою літературною мовою, поетичною формою, відповідальним ставленням до ідей, які передає текст, за допомогою яких він впливає на те, що вважалося найвищою цінністю нації — на душу дитини. Критики до якості белетристичних писань на історичні теми ставилися прискіпливіше і часто реагували на їх появу негативно, як, наприклад, Кость Кузик на друге видання віршованої історії України Р. Завадовича “Пісня про княжу Україну”³⁰: “...Незважаючи на низку патріотичних сентенцій книжка має невелике виховне значіння. Минуле дивиться з книги Переяславця [псевд.] мертвими очима”³¹.

Література для дітей та молоді переживала оновлення разом з педагогікою. Через протиставлення більшовицькому світоглядіві утверджувались ідеалістичні засади, що передавались етико-теологічним поняттям “Ehrfurcht” (“благоговіння”) на означення того особливого почування, яке поєднувало в собі честь із острахом перед вищою силою³². “Ehrfurcht”, як основу оновлення не лише виховання, але й людства, дитина повинна

пісні про нашу буйну Козаччину, про цей орден, що створив таку окремішню державність з такими постатями, як Хмель, Мазепа, Орлик. Направду, глибоко вдячна праця й завдання, що саме — вважаю — в сучасному бодай часі — тільки Ви годні його підняти і його виконати” (Див.: Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 18 квітня 1941 // Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології.— Ф. 114, спр. 694.— Арк. 1.). “...Тепер ще більше актуалізується тема про Козацьку Україну і коли наладнаються вневдовзі видавничі справи (чи тут, чи вже у Львові, а може й далі) така поема найшла б і накладця й покупця і найважливіше, сповнила б свою задачу в формуванні нової української людини, що буде таке пекуче на Східніх Землях” (Див.: Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 11 серпня 1941.— Там само.— Спр. 694.— Арк. 3.).

²⁹ Лист Б. Гошовського до О. Олеся від 4 травня 1942.— Там само.— Спр. 696.— Арк. 1.

³⁰ [Завадович Р.] *Переяславець Володимир*. Пісня про княжу Україну / Ілюстрації й вінєта Е. Козака; Ініціали С. Гординського.— [2-е вид.].— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1942.— 111 с.: іл., 2 карти.— (Моя книжечка; Ч. 29).— Віршована історія України для дітей у двох частинах: 1. Київська держава; 2. Галицько-волинська держава.— Перше видання.— Львів, 1937.— (Сер. “Українська дівора”).

³¹ Кузик К. Дитяча література в 1942 р. // Краківські вісті: щоденник.— 1943.— 10 квіт.

³² Див.: Швейцер А. Благоговеніє перед життям / Пер. с нем.; Сост. и послесл. докт. филос. наук А. А. Гусейнова; Общая ред. докт. филос. наук А. А. Гусейнова и канд. филол. наук М. Г. Селезнева.— Москва: Прогресс, 1992.— 572, 4 с.; Безушко В. Правда у вихованні: [Про етичне, релігійне, фізичне виховання] // Краківські вісті: щоденник.— 1943.— 4 лют.

була всотати на початку життя, тому призначена для неї частина репертуару вміщувала тексти релігійно-етичного змісту в такій кількості, як жодна інша (колядки, щедрівки, етнографічні побажання до релігійних свят, авторські твори на релігійні теми, перекази християнських легенд і т. д.)³³.

Видання для дітей. Головну лектуру впродовж окупації постачала дітям єдина дитяча книжкова серія “Моя книжечка” (всього 46 випусків). В її складі: декілька видань перекладів і переробок зарубіжної класики (Андерсен, брати Грімм, — всього п’ять назв), як правило, без вказівок на перекладача, декілька — українських народних казок (всього дев’ять), декілька видань творів української класики (І. Франко, М. Коцюбинський), але найбільше вийшло окремих видань тогочасних авторів (усього 26 позицій), яких здебільшого публікували і в “Малих друзях” — твори Романа Завадовича, Ірини Наріжної, Осипа Голинського, Василя Гренджі-Донського, Наталі Забілої, Оксани Іваненко, Григорія Стеценка, Костянтини Малицької, Івана Керницького. Класику, народні казки, перевидання

³³ У “**Малих друзях**”: Р. З. [Завадович Р.]. Молитва: Для дітей старшого віку (Всевишній Боже, світа володарю...) — 1940. — Трав.; Ранішня молитва: Гуртова декламація. — 1941. — Берез.; *Роляник* [Завадович Р.]. Святий Юрій (Юр святий раз їхав полем...) — 1941. — Трав.; *Данилович Б. [Гошовський Б.]*. Спи, Ісусику маленький... — 1941. — Груд.; *Роляник* [Завадович Р.]. Христос народився! (Сніг по всій країні...) — 1942. — Січ.; *Лебедова Віра* [Малицька К.]. Як Син Божий родився (Не дзвонили всі дзвони...) — Там само; *А. К. [Курдидик А.]*. Василькові Водохрещі: [Оповідання]. — Там само; 3. [Завадович Р.]. Новітня колядка (Бог народився, хто ж про це міг знати...) — Там само; *Малицька К.* Українські діти перед Князем Церкви — Андреем Шептицьким: [Привітання до дня іменин]. — 1942. — Груд.; *Переяславець В.* [Завадович Р.]. З-над Дніпра до Вифлеєму: Вертеп для колядників-похатників. — Там само; *Переяславець В.* [Завадович Р.]. Різдвяна ніч (Нічка над сірим полем нависла...) — 1943. — Січ.; *Лебедова В.* [Малицька К.]. Гарфа Леїлі: 3 легенд про Христа. — Там само; *Петрів М.* Не спить Ісусик наш маленький... — Там само; *Шевченко Т.* Різдвяний спомин. — Там само; *Петрів М.* Наша коляда (Ой, розплакався Ісусик...) — Там само; *Лебедова В.* [Малицька К.]. Утеча до Єгипту: 3 легенд про Христа. — 1943. — Квіт.; *Калюжна Н.* В лісі на ялинці: Різдвяна сценічна казочка. — 1943. — Груд.; *Данилович Б. [Гошовський Б.]*. Св. Миколай: [Легенда]. — Там само; *Завадович Р.* Різдво в борі: Різдвяна картина. — 1944. — Січ.; *Лірник Володимир*. Колядка (Ніч Різдва настала...) — Там само; *Лебедова В.* [Малицька К.]. Горда пав: 3 легенд про Христа. — Там само; *Петрів М.* Йорданська водиця: [Оповідання]. — Там само; **3 окремих видань**: Два вертепи хатні та на сцену для дітвори й старших / [Іл. обкл. *О. Кульчицької*]. — Краків: Укр. вид-во, 1940. — 16 с. — (Моя книжечка; Ч. 19); [Завадович Р.] *Роляник*. Гості з-за хмар: Сценічна картина в 2-х відслонах на св. Миколи / Обгортка роботи арт. мал. *Е. Козака*. — Краків: Укр. вид-во, 1940. — 15 с. — (Моя книжечка; Ч. 18); *Керницький І.* Поворот св. Миколая: Нова сценка для українських дітей. — Краків: Укр. вид-во, 1941. — 16 с. — (Моя книжечка; Ч. 27) та ін.

більше друкували в краківський період, нові твори, першовидання — після повернення до Львова.

“Моя книжечка” була белетристичною серією, найбільшою мірою зорієнтованою на забезпечення вільного, домашнього читання. Дитячий місячник мав різнобічніші завдання і відповідно до них структурувався. Після відновлення “Малих друзів” у краківській еміграції, історичну компоненту, яка перед війною була основною в змісті, видавці збалансували матеріалами етнографічними, географічними, природознавчими, мовознавчими, біографічними, завдяки чому журнал відіграв роль підручника з українознавства у школах Лемківщини, Посяння, Холмщини й Підляшшя³⁴. Особливістю функціонування преси для дітей та молоді цього періоду стало часткове забезпечення за її посередництвом не тільки потреб у вільній лектурі, але й запитів школи. Вона слугувала утилітарним педагогічним матеріалом для дитсадків і шкіл відповідно до річного виховного і навчального циклу.

Крім двох згаданих вище рубрик (“Маленькі друзі” — для наймолодших читачів; “Юні друзі” — для підлітків) редакція завела розділи для дозвілля (“Станьмо собі в коло!”, “Наші забави”) з описами ігор, для зворотного зв’язку з читачами — “Наші розмови”, “Пишемо і ми”, де вміщувала листи читачів, огляди і коментарі до них, редакційні матеріали; навчально-практичного характеру “Ану, розгадаймо” (“Ану, розгадайте!”) та “Майструємо самі” з різного роду логічними і трудовими завданнями. Кількісна перевага в змісті “Малих друзів”, зрозуміло, належала белетристиці, більшість якої складала твори українських авторів-сучасників, незначну кількість переклади (А. Каралійчев, Е. Сетон-Томпсон, Ф. Шиллер, М. Фельнер), зразки дитячої творчості, фольклорні тексти (байки, гагілки, оповідання і казки, пісні, побажання різдвяні й новорічні, скоромовки, щедрівки), гумористичні (гуморески, карикатури,

³⁴ Журнал виходив у Львові в 1937–1938 рр., у 1939 р. — заборонений польською владою, від січня 1940 р. відновився на еміграційній базі у Кракові. З початком 1942 р. і створенням львівського відділу “Українського видавництва” — знову повернувся до Львова, де з огляду на більшу кількість авторів і дописувачів, а також читачів і передплатників, збільшився його тираж та обсяг, урізноманітнився зміст. Усього вийшло 56 чисел у 50 випусках. Останні числа видані в Кракові, куди в квітні 1944 р. з наближенням фронту евакуювалася редакція. Про велике значення журналу у краківський період його виходу для дітей українських етнічних теренів Генеральної Губернії згадував його редактор (див.: *Гошовський Б.* “Роман зі Славної” — Роман Завадович // Збірвіщина: Над Берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи: Історично-мемуарний і літературний збірник / Ред. колегія: *Б. Гошовський, В. Вериса, А. Жуковський.*— Торонто; Нью-Йорк; Париж; Сидней: Вид. Комітетів Зборівщини, 1985.— С. 866.— (НТШ: Укр. архів; Т. XXXVIII).

анекдоти, комікси). Невеликий блок становили біографічні матеріали “Малих друзів”: частина їх уміщувалась для популяризації історичних та літературних знань (про королеву Анну, короля Данила, Л. Глібова, М. Шашкевича, Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українку), інші — ювілейного характеру (про О. Олеся — грудень 1944) та поточні посмертні згадки (про С. Черкасенка та С. Русову — березень 1940, В. Королева-Старого — січень 1942, В. Сімовича — березень 1944) — присвячені педагогічним діячам і дитячим письменникам. Правилком були тематичні числа — різдвяні, великодні, шевченківські, франківські, а також числа з тематичними блоками — до Дня матері, початку і закінчення навчального року. “Розгортаєте сторінку за сторінкою і бачите: вірші і віршики, більші і менші оповідання, казки, загадки і розваги, а все те неначе оправлене в чудову мозаїку барвних образочків. Перед вами ціле багатство змісту, науки і розваги”, — так висловив своє враження від журналу рецензент літературно-мистецьких “Наших днів”³⁵.

Видань для юнацтва і молоді виходило значно менше, ніж для дітей, і ця ділянка усвідомлювалась як традиційно запущена й убога на видавничі ініціативи. У спеціальній публікації, статті “Занедбана ділянка нашої літератури” (1943), зважуючи вміст книг для юнацтва й молоді в друкованій продукції ще з-перед Першої світової війни, Богдан Гошовський нагадав “Бібліотеку для молоді” Юліана Насальського та видання “Руського Товариства Педагогічного” і, врешті, вдався до іронії: “Бібліографія — це вже й у нас така багата і науковою розрібкою ділянка, що в ній не будь-кому і не скоро розібратись; славити Бога, від бібліографії Левицького по сьогодні в нас стільки появилось друкованого добра, що його й тисячами назв не вичерпаєш. Та тільки ж, коли ви схочете знати бібліографію нашого літературно-книжкового дорібку для юнацтва та молоді, то з цим майже ніякої не буде у вас мороки”. Новопостала “Бібліотека “Дороги” загального, добре усвідомлюваного стану ділянки молодіжної літератури не змінила, оскільки була чи не найменш чисельною з усіх видавничих серій, але традиція, сформована в Галичині виданнями творів Івана Франка, Андрія Чайківського, Адріяна Кашенка, В’ячеслава Будзинівського, Василя Королева-Старого, Антона Лотоцького, Валентина Отамановського (Злотополя), хоч і кволо, все ж у воєнний час була підтримана.

На відміну від наскрізь белетристичної “Моєї книжечки”, мішана за складом “Дорога” з дванадцяти випусків містила три белетристичні видання, решта — збірники матеріалів на спортивні теми.

³⁵ Семчишин М. Зустріч з “Малими друзями” // Наші дні.— 1943.— Лют.— С. 6.

Серед белетристики критика відразу помітила твори Василя Кархута³⁶, що вийшли двома окремими виданнями — “Пшеничні нетрі” та “Цупке життя”³⁷, порівнюючи їх із творчістю Ернеста Сетона-Томпсона, Джеймса Кервуда, Джека Лондона і не знаходячи для них аналогів у літературі українській. “В нас — особливо ж під оглядом тематики Кархут предтечі не має”, — писав Богдан Кравців про повість із життя вовків п. н. “Цупке життя”³⁸. Книжка мала успіх, а її редактор пояснював свою особливу симпатію до твору “педагогічною калькуляцією”: “Годі ж нам виховувати дітей не на здобувників, хай бачать у вовчиків і вовках нагу, життєву правду і приклад для себе. З цєю саме метою я й видав так відносно люксово повість про вовків “Цупке життя”. Хай молодь читає її. І таку саме річ і нашої дівворі потрібно”³⁹.

На книжковому ринку тогочасної Генеральної губернії відчутно бракувало пригодницьких творів, якраз і призначених для дозріваючого читача. Їх майже повна відсутність була винятковою рисою українського видавничого репертуару, в той час як інші легальні видавництва пригодницьку літературу польською, німецькою мовами випускали в найбільшій кількості. Українські видавці таку “лауну” вважали великим недоліком. “Книжка для юнацтва, — писав Б. Гошовський у статті “Занедбана ділянка літератури”, — це книжка мандрів і пригод, книжка, що її читають із запертим духом, забуваючи про все. Такої книжки не заступить і архитвір світової літератури, коли він не писаний саме для

³⁶ Василь Кархут (1905–1980) — лікар-фітотерапевт, письменник, член УВО, в’язень Берези Каргузької, пластовий діяч. Емігрувавши в 1939 р. до Кракова, працював у відділі суспільної опіки УЦК, дописував до місячника “Ілюстровані вісті” та щоденника “Краківські вісті”. З похідною групою повернувся в Україну, де у вересні 1941 р. був заарештований гестапо і декілька місяців відсидів у в’язниці. За німецької окупації завідував терапевтичним відділом львівської Народної лікарни ім. А. Шептицького. Водночас публікував свої твори окремими виданнями та в місячниках “Дорога”, “Малі друзі”, “Вечірня година”. У квітні 1945 р. перейшов до діючої частини УПА. 31 липня 1946 р. заарештований у Заліщиках, засуджений на 15 років каторги і засланий на Колиму. Звільнений в 1963 р., помер у Львові.

³⁷ *Кархут В.* Цупке життя: (Повість про вовків) / Вінета й ілюстрації арт.-мал. *Е. Козака*; [Передм. *Б. Гошовського*].— [2-е вид.].— Краків: Укр. вид-во, 1940.— 112 с.: іл.— (Б-ка “Дорога”; Ч. 10); *Кархут В.* Пшеничні нетрі: [Збірка оповідань] / Вінета й ілюстрації в тексті *В. Баляса*; Ініціали *М. Левицького*; Кінцівки *Н. Кисілевського*.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1942.— 63 с.: іл.— (Б-ка “Дорога”; Ч. 18).

³⁸ *Кравців Б.* Про хижє життя й хижу волю: (Із приводу повісті Василя Кархута про “Цупке життя” вовків) // *Дорога*.— 1940.— Груд.— С. 39-40.

³⁹ Лист *Б. Гошовського* до О. Олеса від 18 грудня 1940.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології.— Ф. 114, спр. 692.— Арк. 2.

юнацтва і не відповідає ще його юнацькій структурі і потребі”. Пригодницьку лінію спробував розвивати журнал-місячник “Вечірня година”, зокрема, випустивши перекладні твори — повість Луї Анрі Бусенара з часів англо-бурської війни “Отаман Жовтодзьобів”, збірку оповідань Ернста Теодора Амадея Гофмана “Щастя грача”, а також оригінальні — повість Анатолія Курдидика “Три королі і дама”, Василя Чапленка “На узгір’ї Копетдаг”, Івана Багряного “Звіролови” та ін.

Що ж до видань на тему спорту, то вони являли собою збірники з описами вправ та ігор, подеколи з текстами і нотами пісень, що ними повинні були супроводжуватись тіловиховні заняття. Упорядниками та авторами цих видань, які всі вийшли в “Бібліотеці “Дороги” в 1940–1941 рр., були: Іван Боберський, Дарія Навроцька, Степан Гайдучок, Ярослав Доброцький, Володимир Врецьона, все це — відомі діячі фізкультурного і пластового руху в Галичині.

Зміст молодіжного журналу “Дорога” (жовтень 1940 — квітень/травень 1944; всього 38 чисел, з них два об’єднані) мав усі ознаки скаутингу як виховної системи і стилю життя: це — мандрівка з красназвочною метою, таборування, спортивне змагання. З пластового руху вийшли його редактори та автори — Северин Левицький, Юрій Старосольський, Олександр Тисовський, Ольга Шепарович, Михайло Тріль, Ярослав Рак, Едвард Жарський. Деякі з них відповідали за роботу з молоддю в структурах УЦК.

Скаутська специфіка відбилася на характері та наповненні рубрик журналу. Крім стандартного “Листування редакції” з літературно-стилістичними порадами авторам та відповідями на питання читачів, засновано розділи хронікального характеру (“З життя молоді”, “З таборів”, “Молодь при праці”, “Спортові новинки”, “Тіловиховання”) — з відомостями про організаційне, таборове, спортивне життя української молоді та юнацтва у різних місцевостях, а також офіційними матеріалами — звітами з інструкторських таборів, комунікатами відділу опіки над молоддю та родиною УЦК.

Рубрики для дозвілля (“Хвилина призадуми”, “Розваги”, “Школа детектива Шкварки”, “Піонерське будівництво”) містили ребуси, кросворди, головоломки, шаради, математичні задачі, матеріали практичного характеру. Зокрема, матеріали до одного блоку “Розваг” (за червень 1941) надав математик Мирон Зарицький.

Твори читачів-початківців уміщували в рубриках “Молоде перо” (літературні спроби малого жанру, переважно, поезії) та “Фотокуток” (фотороботи з їх аналізом і оцінкою майстерності виконання).

Матеріали критико- та рекомендаційно-бібліографічного характеру, які в різний час надавали Олена Теліга, Василь Кархут, Богдан Гошовський,

друкувались у спеціальних рубриках “З нових книжок” та “Що читаємо?”. Здебільшого тут рекламували власні, краківсько-львівські, видавничі новинки, але також еміграційні, празькі й берлінські, видання. Відбір книг, рецензованих у поіменованих рубриках, позначений загальною концепцією молодіжного журналу, спрямованою на підтримання традиції, духу, світогляду пластового руху міжвоєнної Галичини, на гармонійний розвиток молоді людини, зміцнення її індивідуального і національного самосвідомлення. Це були видання на спортивні теми (“Вільноручні вправи” І. Боберського (1940) та ін., пізнавальні історико-краєзнавчі, географічні, з елементами белетристики (“Місто Холм” В. Січинського (1941); “Верхами лемківського Бескиду: Мандрівницький провідник по Лемківщині” Ю. Тарновича (1940), “Землею українською” Б. Антоненка-Давидовича (1942) і “Як Юрко подорожував на Дніпрові пороги” О. Стешенко (1942), літературно-художні — поетичні збірки письменників з націоналістичним світоглядом (В. Яніва “Листопадові фрагменти” (1941), “Сонце й ґрати” (1941), Б. Кравцева “Під чужими зорями (Октави)” (1941), пригодницькі твори А. Кашенка та А. Чайківського, що були перевидані “Українським видавництвом” і празьким “Колосом” та ін.

Для рубрик “Всячина”, “Цікаві дрібнички”, відповідно до їх характеру й назв, відомості добирали принагідно, навіть хаотично, з різних сфер знань і практичної діяльності: історії книги (про книгописання в Древньому Римі, Біблію Гутенберга, кириличні друки Фіоля 1491 р.), історії України (татарська стратегія 1240–1241 рр.), історії мистецтва (картина “Мадонна делля Седія” Рафаеля), країнознавства (короткий нарис про Індію, матеріали про Японію — густоту населення, правила етикету), природознавства (про азалію), а також відомості практичного характеру, які могли зацікавити молодь і придатись їй під час відпочинку (про туристичне спорядження) і т. д.

З квітня 1941-го журнал спробував запровадити сторінку для юнацтва (“Дорога юних друзів”), в межах якої опубліковано твори Наталі Дорошенко-Савченко, Василя Кархута, Василя Щурата, Романа Завадовича. Але ця сторінка довго не протрималась і вийшла лише в чотирьох числах.

Багато публікацій, які за змістом відповідали згаданим вище рубрикам, уміщувались і поза ними, інакше кажучи, запроваджена редакцією рубрикація не покривала всієї сукупності однотипних матеріалів “Дороги”. Кількість перекладів, як і в дитячому журналі, незначна — Й. В. Гете, В. Гюґо, Е. де Амічіс, Т. Тіґамер, Бальдур фон Шірах.

Поезія репрезентована в журналі творами Б.-І. Антонича, В. Вовк, О. Гая-Головка, С. Гординського, О. Грицяя, М. Дяченка, Р. Завадовича, І. Ірлявського, П. Карпенка-Криниці, Е. Козака, Б. Кравцева, У. Кравченко,

Р. Купчинського, А. Курдидика, Л. Лимана, І. Наріжної, Б. Нижанківського, П. Мірчука, Л. Мосендза, С. Ольшенка-Вільхи, Л. Полтави, В. Скорупського, М. Ситника, Яра Славутича, Г. Соколенка, Лесі Українки, Л. Улянд, П. Филиповича, М. Філянського, І. Франка, В. Чапленка, Ю. Чаплі, М. Чирського, Г. Чупринки, Т. Шевченка, а також іменами маловідомих авторів (Я. Байрак, Зенон Бескид, М. Болкун, І. Бочко, В. Бояренко, Б. Будка, О. Вальчик, М. Дяків, О. Квітневий, М. Лавренко, П. Лемішко, Л. Олексюк, І. Олійничук, О. Омельчук, П. Плюйко та ін.).

Проза — творами В. Барагури, В. Бірчака, Л. Бурачинської, В. Вовк, І. Винницької, Ф. Гай-Гаєвського, О. Гай-Головка, Д. Гуменної, Ф. Дудка, В. Кархута, В. Ковальчука, Д. Козія, Ю. Косача, Б. Кравцева, О. Кузьмович-Шепарович, Р. Купчинського, А. Курдидика, А. Любченка, Б. Мандюка, Б. Нижанківського, С. Ольшенка-Вільхи, Н. Савченко, В. Стефаніка, Г. Стеценка, Г. Східного, О. Гарнавського, Ю. Гарновича, О. Тисовського, М. Хвильового, В. Чапленка, С. Якимовича та ін.

Спогади — публікаціями В. Дзіся, Д. Козія, Ю. Мовчана, С. Паньківського, Г. Східного. Докладний розпис змісту журналів “Малі друзі” і “Дорога” буде подано у виданні “Українське видавництво” у Краківі-Львові (1939–1945): Журнали-місячники”, яке готується до друку у відділенні “Наукова бібліографія і книгознавство” Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка.

Прилеглими до сукупності книг для дітей та молоді треба вважати видання текстів, на той час давно потрактованих не як дитячі твори, а як **загальнолітературні пам’ятки**: ідеться про поновлення “Українським видавництвом” Франкового “Ліса Микити” та “Райнеке-Ліса” Й.-В. Гете. Не торкаючись детальніше первісного зв’язку двох “Лісів”, розглянутого самим Франком у передмові до першовидання, досліджуваного франкознавцями, зауважимо, що зв’язок існував також між фактами виходу цих двох бібліофільських книжок у роки окупації.

Чергове перевидання “Ліса Микити” львівські видавці готували за-далегідь, вивчаючи особливості попередніх видань на примірниках тогочасної Бібліотеки НТШ. Ще перед війною директор Володимир Дорошенко звернув увагу Б. Гошовського на український переклад “Райнеке-Ліса” Й.-В. Гете, виданий у Києві 1937 р.⁴⁰, надісланий до Бібліотеки НТШ і приписуваний ним же ж перекладачеві німецьких класиків (Гете, Гайне, Шиллера), репресованому в 1933 р. Дмитрові Загулу.

⁴⁰ Гете Вольфганг. Рейнеке Лис / Пер. з нім. за ред. М. Рильського; Іл. В. Каульбаха; Обл. Ф. Завадського. — Київ: Молодий більшовик, 1937. — 171, [1] с.: іл. — 6000 пр. — Оправа. — У фондах ЛНБ ім. В. Стефаніка видання відсутнє. Прим. з бібліотеки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України описав С. Захаркін.

Володимир Дорошенко був фахівцем з питання перекладу творів Гете українською мовою, глибоко знав тексти перекладів, серед яких, зокрема, роботи Дмитра Загула оцінював найвище: “З сучасних перекладачів на перше місце вибивається Загул ясністю перекладу та добірністю й звучністю мови. Зокрема його переклад “Фавста” найкращий із усіх”⁴¹.

Перевидання Франкового твору здійснили в 1941 р. у краківській еміграції до п’ятдесятиріччя від часу першої друкованої його появи⁴². Під час його підготовки, відірваний від львівської книгозбірні Б. Гошовський, продовжуючи розшуки, ознайомився з доступним у Кракові німецьким альбомним виданням Гете з ілюстраціями Вільгельма фон Каульбаха, а від тогочасного берлінського студента Володимира Янева отримав машинописний передрук київського “Райнеке-Лиса”.

Головною прикметою, завдяки якій краківське видання “Лиса Микити” перевершило всі дотеперішні і стало для читача книжковою сенсацією, було графічне оформлення Едварда Козака і створені ним образи звірів, споріднені як з літературними образами Франка, так і з графічними В. фон Каульбаха своїм прозорим антропоморфізмом: “Це вперше безсмертний “Лис Микита” появляється так багато ілюстрований і до того рисунками, так сказати б, адекватними змістові. Досі бували різні спроби зілюструвати Франковий твір, але сам підхід різних ілюстраторів не охоплював усіх спромог, що їх давав текст. Це були менш чи більш удавні рисунки звірів, але вони не багато промовляли до читача, бо не було в них того, що Франко поклав собі головною метою: надати звірям людські подоби, їх звичаї й хиби. Себто — брак було їм того психологічного поглиблення, очоловічення звіриного світу, що саме творить таку притягальну силу, однаково — для молоді й старших, до Франкового твору”⁴³.

Але німецьке видання слугувало джерелом натхнення не тільки для ілюстратора. Б. Гошовський уже тоді замислив надрукувати його український переклад з класичними ілюстраціями, з якими “Reinecke-Fuchs”

⁴¹ Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях: Спроба бібліографії з нагоди століття смерті великого німецького письменника / Зладив В. Дорошенко.— У Львові: Видає Бібліографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка, 1932.— С. IX.— (Матеріяли до української бібліографії; Т. VI).

⁴² Франко І. Лис Микита / За ред. Богдана Даниловича [Гошовського Б.]; Іл. Е. Козака.— [11-е вид.].— Краків: УВ, 1941.— 168 с.: іл.— (Літературна б-ка; Ч. 7).— Передм. редактора: с. 3-6.— Передм. автора до 2-го вид.: Хто такий “Лис Микита” і відки родом: с. 7-13.— Примітки: с. 161-166.— На с. 5 примітка: При редакції тексту співпрацювали в першу чергу С. Гординський, далі Р. Купчинський і Е. Козак. Поправки проведено за апробатою нашого мовознавця, проф. д-ра І. Зілинського.

⁴³ [Гординський С.]. С. Л. З Нагоди появи нових ілюстрацій до “Лиса Микити” // Ілюстровані вісті.— 1941.— 8 серп.— С. 14.

виходив у різних мовах, в різні часи та й виходить донині. Задум було здійснено у Львові: над анонімним перекладом, вже одного разу відредатованим М. Рильським, машинопис якого було надіслано з Берліна, тепер працював редактор літературних і мовних видань львівської філії “Українського видавництва” Василь Сімович⁴⁴.

Вітаючи новинку, рецензенти відзначили рівень тексту, близькість до оригіналу (“майже дослівний”), але щодо його авторства категоричними не були: (“На жаль досі не поталанило довідатися імени перекладача, хоч, зачуваємо, редактор на всі боки кидався, щоб викрити його ім’я”), на підставі буковинізмів обережно приписуючи його Дмитрові Загулу, репресованому в лютому 1933 р.: “Можна здогадуватися головню з деяких західно-українських, і то буковинських висловів і фраз, а далі з наголосів, що робила його людина близька до неокласиків, але ж репресована, а імен репресованих не сміло подавати ніяке видавництво. Здається, що переклав Райнеке-Лиса Дмитро Загул, добрий знавець німецької (й української) мови, відомий перекладач Фавста, Шиллера і інших німецьких поетів”⁴⁵. За браком вагомих аргументів питання авторства перекладу не розв’язане досі. Богдан Гошовський у листі до редакції “Сучасності”, навівши з пам’яті багато деталей (використаних в т. ч. у цій статті), теж твердо приписав переклад Д. Загулові⁴⁶. Все ж доказів для остаточного висновку в його публікації явно не вистачає. Відтак авторитетної відповіді, а вона, без сумніву, повинна лежати в площині не лише історико-літературного пошуку, але й текстологічного аналізу, такої відповіді й далі не знайдено.

Краківське видання Івана Франка розійшлося повністю, і Василь Сімович оголосив у “Наших днях” про підготовку нового: “...нове видання, на теперішні часи не дуже дешево, вже через два роки вичерпане, і [...] готується нове, дванадцяте видання поеми...”⁴⁷. Подібних згадок про попит на львівського “Райнеке-Лиса” Гете не знайдено, але, зважаючи на загальне зацікавлення літературно-художньою книгою, на т. зв. “літературний центрзм” у структурі читання за німецької окупації, можна припускати, що він був не меншим.

⁴⁴ *Гете Йоган Вольфганг. Райнеке-лис / [Пер. Д. Загула?]; Ред. В. Сімович; Обкл. і форзац М. Левицького; Ілюстрації В. фон Кавльбаха.*— [Львів]: Укр. вид-во, [1943].— 176 с.: 36 іл.— Рік видання встановлено за анонсами у пресі.

⁴⁵ Гете — Райнеке-Лис // Студентський прапор.— 1943.— Серп./верес.— С. 65-66. Див. також: *Гординський С.* Літературний рік (від жовтня 1942 до жовтня 1943) // Календар-Альманах на 1944 рік.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943.— С. 111.

⁴⁶ *Гошовський Б.* Хто ж автор українського перекладу “Райнеке-Лиса” Гете? // Сучасність: Література, мистецтво, суспільне життя.— [Мюнхен].— 1985.— Листопад.— С. 126-127.

⁴⁷ Див.: *Сімович В.* “Лис Микита” в новім одягу // Наші дні.— 1942.— Верес.— С. 10.

Дотичною до виділеної сукупності треба вважати малочисельну групу *творів про дітей*, які, звичайно, читали й діти, але адресовані вони передусім дорослим. Окреме видання повісті “Зшиток малого монгола” Ольги Добрянської-Коренець⁴⁸, в недалекому минулому дописувачки жіночої преси, авторки мініатюр в “Літературно-науковому віснику”, було оформлене як дитяча книжка. Але письменниця-педагог Костянтина Малицька як на дитяче сприймання вважала твір надто сумним і незрозумілим “в головній провідній думці”⁴⁹ і рекомендувала його “для дорослих, батьків і виховників, бо торкає переживання дитячої душі, на які старші звичайно не звертають уваги, ... навіть не догадуються, що “мала душа” може так відчувати й боліти”. Антоніна Струтинська, підкреслюючи своєрідність “Зшитка...” і тонко відтворені авторкою дитячі переживання, бачила його місце в категорії літератури про дітей поруч зі Смоличевим “Дитинством” чи Франковим “Малим Мироном”⁵⁰.

До цієї групи належить і збірка оповідань празької авторки Галини Лашенко “Діти”⁵¹, яку рекомендував надрукувати О. Олесь, а, проте, Богдан Гошовський вирішив, що тексти для дитячої серії заскладні і передав їх редакторам літературно-художніх видань, зауваживши при цьому, що було б краще, коли б авторка писала так, щоб їх могли читати з однаковим інтересом і дорослі, і діти, як це, наприклад, вдалося Коцюбинському (“Малий грішник”, “Харитя”, “Ялинка”): “Під цим оглядом та й взагалі з усіх найкращою вважаю новельку “Диктаторка”. Щодо “Курячої зупи”, то це справжня перлинка гумору, що так часто буває в світі дітей”⁵².

Художнє оформлення в дитячих виданнях — елемент самоцінний, відносно автономний від тексту і слугує матеріалом для самостійного діалогу з дітьми. Саме завдяки ілюстраціям, наприклад, книжку Осипа

⁴⁸ *Добрянська-Коренець О.* Зшиток малого монгола: [Повість] / Обкл. *М. Левицького*.— Львів; Краків: Укр. вид-во, 1943.— 52 с.

⁴⁹ *Малицька К.* Думки про дитячу літературу: На маргінесі “Зшитка малого монгола” Ольги Добрянської-Коренецької // Краківські вісті: щоденник.— 1943.— Чис. 989 (251, 9 листоп.).— С. 3.

⁵⁰ Наші дні.— 1943.— Груд.— С. 14.— Підп.: *А. С. [Струтинська А.]*. В межах розділу “література про дітей” вийшло ще кілька видань. Напр.: *Керницький І.* Квіт папороті: П’єса про дитячі роки Івана Франка в 4-ох картинах / Обкл. *Б. Доманіка*.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943.— 38 с.; *Лашенко Г.* Діти: [Збірка оповідань] / Обкл. *М. Михалевича*.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943.— 60 с. та ін.

⁵¹ *Лашенко Г.* Діти / Обкл. *М. Михалевича*.— Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943.— 60 с.

⁵² Лист *Б. Гошовського* до О. Олеся від 28 липня 1942.— Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології.— Ф. 114, спр. 696.— Арк. 2.

Голинського “Пригоди Івасика Бульбасика”⁵³ було зараховано критикою до цінних набутків дитячої літератури⁵⁴. Скрушино відгукнувшись про текст віршованої казки, рецензент віддав належне ілюстраціям Едварда Козака, виконаним з тонким розумінням дитячого внутрішнього світу, що “не тільки ілюструють оповідання, але його доповнюють, розбудовують,[...]коригують текст [...]”. Але траплялися й обернені оцінки: на противагу легкому й розкутому текстові “Лісових казочок” Оксани Іваненко⁵⁵, ілюстрації Мирона Левицького “ні технікою, ні важкою композицією не влекшують дитині сприймання змісту”⁵⁶.

Відсутність у дитячій книжці художнього оформлення вважалася ознакою недопустимо низької видавничої культури. На тій підставі Б. Гошовський, ініціатор випуску подарункових, бібліофільських книг, на ті часи справжніх *les éditions de luxe*, збірку байок І. Франка “Коли ще звірі говорили”⁵⁷, надруковану в умовах ведення бойових дій під Львовом, у більш, ніж скромному виконанні, — без ілюстрацій, на газетному папері, дрібним шрифтом, без мистецької обкладинки і ним же ж самим редаговану, мусив визнати непридатною для дітей⁵⁸.

Послугами автора життєрадісних, експресивних малюнків Едварда Козака, що утримував позиції беззастережного фаворита читацької й рецензентської публіки, видавці дитячої літератури користувалися найбільш охоче (“...є в нас такий маляр, як Е. Козак. Незвичайно плідний ілюстратор — скоро й добре ілюструє...”⁵⁹). Крім нього, дитячі книжки ілюстрували Антін Манастирський, Вітовт Манастирський, Мирон Левицький, Василь Баяс, Олена Кульчицька, Михайло Фартух, Стефанія Гебус-Баранецька, Охрім Судомора — досвідчені постаті на полі української книжкової графіки.

Багато краківсько-львівських дитячих видань періоду Другої світової війни в українських бібліотеках відсутні, значно краще ними скомплектовані

⁵³ *Голинський О.* Пригоди Івасика Бульбасика: [Віршована казка] / Зілюстрував: *Е. Козак*. — Львів; Краків: Укр. вид-во, 1943. — 9 с.: іл. — (Б-ка для дівчорі “Моя книжечка”; Вип. 36).

⁵⁴ *Краківські вісті: щоденник*. — 1943. — 11 серп. — Підп.: *К. Кузик*.

⁵⁵ *Іваненко О.* Лісові казочки / Обкл. і іл. *М. Левицького*. — Краків; Львів: Укр. вид-во, 1942. — 48 с.: 9 іл. — (Б-ка для дівчорі “Моя книжечка”; Вип. 32).

⁵⁶ *Пастернакова М.* Дитяча книжка — могутній чинник виховання // *Краківські вісті: щоденник*. — 1943. — 4 квіт. — С. 3-4.

⁵⁷ *Франко І.* Коли ще звірі говорили / За ред. *Б. Гошовського*; Обкл. *В. Баяса*. — Краків; Львів: Укр. вид-во, 1944. — 125 с.

⁵⁸ Див.: *Данилович Б. [Гошовський Б.]*. О. Олень і укр[аїнська] дитяча література // *Краківські вісті: щоденник*. — 1945. — 29 серп.

⁵⁹ Лист *Б. Гошовського* до О. Олеся від 4 березня 1941. — Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Відділ рукописних фондів і текстології. — Ф. 114, спр. 2246. — Арк. 1.

основні книгозбірні Польщі, передусім Національна бібліотека у Варшаві та Бібліотека Ягеллонського університету. Цілість змісту “Малих друзів” авторові публікації теж доводилось відновлювати за шістьма комплектами з бібліотек у Вроцлаві, Варшаві, Кракові, Львові, Києві, жоден з яких не є повним.

Звичайно, з дитячої чи молодіжної літератури “виростають”, як вирости українські діти і молоді люди воєнної генерації, які або емігрували з батьками навесні-влітку 1944-го або залишились у Радянській Україні. Поза сумнівом, їм поталанило в одному: в найскрутніший час отримати пристойну кількість книг і журналів, цілком необхідних для свого розвитку. Вся ця культурна продукція, з усіма чеснотами й хибами, з усім розмаїттям текстів та ілюстрацій, була причетною до їх формування і неминуче вплинула на їх свідомість.

Витримати конкуренцію в структурі дорослого читання, піднявшись над віком, часом, нацією, вдається лише кращим дитячим творам. Але глибоко пережита дитяча книжка лишається у вигляді стійкого спогаду й уособлює дитинство навіть тоді, коли вона не є загально визнаним літературним шедевром.

КРАКІВСЬКО-ЛЬВІВСЬКЕ КНИГО- І ПРЕСОВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Лариса Головата

*керівник відділення “Наукова бібліографія і книгознавство”
ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, канд. філол. наук*

Окреслена сукупність видань займає приблизно десяту частину в структурі репертуару монопольного “Українського видавництва” (1940–1945); вивчається на тлі історико-культурної ситуації в тогочасній Генеральній губернії, репрезентована двома журналами-місячниками (“Малі друзі”, “Дорога”), книжковою серією (“Моя книжечка”, “Бібліотека “Дороги”) та нечисленними виданнями поза серіями. На основі архівних джерел досліджується видавнича політика і тенденції формування книжкового і пресового масиву для дітей та молоді. Розглянуто внесок в його розвиток окремих осіб, склад авторів дитячих видань, типологічні групи, найпомітніші прояви.

Ключові слова: “Українське видавництво”, Генеральна губернія, книжковий та журнальний масив, культурний процес, Друга світова війна.

KRAKÓW–L'VIV BOOK AND PRESS PUBLISHING FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE IN CONTEXT OF UKRAINIAN CULTURAL PROCESS OF WORLD WAR II PERIOD

Larysa Holovata

*Head, Division of Scientific Bibliography and Bibliology,
L'viv Stefanyk Scientific Library, National Academy of Sciences of Ukraine,
Candidate of Philological Science*

The examined editions constitute approximately one tenth in the structure of monopolistic repertoire of *Ukrains'ke Vydavnytstvo* Publishing House (1940–1945); they are studied on historical and cultural background of that time General Guvernement; they were presented by two monthlies (*Mali druzi*, *Doroha*), book series (*Moia knyzhечка*, *Biblioteka "Dorohy"*) and unnumerous separate editions.

Publishing policy and tendencies of formation of book and press repertoire for children and young people are investigated on the basis of archival sources. Typological groups, prominent events, authors of children publications, contribution to its development by individuals is considered.

Keywords: *Ukrainian Publishing House*, General Guvernement, book and press repertoire, cultural process, World War II.

КРАКОВСКО-ЛЬВОВСКОЕ КНИГО- И ПРЕССОИЗДАНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕССА ПЕРИОДА ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Лариса Головата

*руководитель отделения "Научная библиография и книговедение"
ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины, канд. филол. наук*

Очерченная совокупность изданий занимает примерно десятую часть в структуре репертуара монопольного "Українського видавництва" (1940–1945); изучается на фоне историко-культурной ситуации в тогдашней Генеральной губернии, представлена двумя журналами-ежемесячниками ("Малі друзі", "Дорога"), книжной серией ("Моя книжечка", "Бібліотека "Дороги") и небольшим количеством изданий вне серий. На основании архивных источников исследуется издательская политика и тенденции формирования массива книг и периодических изданий для детей и молодежи. Рассмотрен вклад в его развитие отдельных лиц, состав авторов детских изданий, типологические группы, самые приметные проявления.

Ключевые слова: "Українське видавництво", Генеральная губерния, книжный и журнальный массив, культурный процесс, Вторая мировая война.